Afgiftekantoor Oostende X

IZWO
Instituut voor Zeewetenschappelijk Onderzoek (vzw)
Institute for Marine Scientific Research
VICTORIALAAN 3 - B-8400 OOSTENDE BELGIUMISSN 0773-3542
Tel. +32-(0)59-321045 — Fax: +32-(0)59-321135

Mijn eerste schelpengids

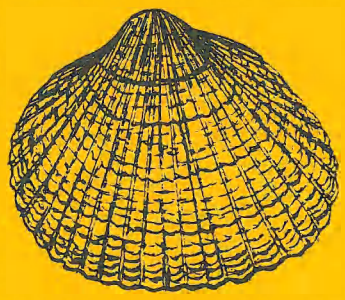

door Eddy Eneman

De Strandvlo
Driemaandelijks tijdschrift van De Strandwerkgroep
Jaargang 13 (extra nummer) - juni 1993

Verantwoordelijke uitgever E. Dumoulin, H. Consciencestraat 67, 8301 Knokke-Heist

DE STRANDVLO - Jaargang 13 (extra nummer) juni 1993.

DE STRANDWERKGROEP
Vereniging voor mariene biologie.

Voorzitter: Francis KERCKHOF, Muscarstraat 14, 8400 Oostende. Tel. 059/50.72.94
Penningmeester, ledenadministratie & verkoop oude nrs. van De Strandvlo: Bart VERHAEGHE, Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen. Tel. 051/50.23.46
Secretatis: Dirk WOUTERS, Balansstraat 167 (bus 4), 2018 Antwerpen. Tel. 03/248.29.37
Redacteur: Emmanuël DUMOULIN, H. Consciencestraat 67, 8301 Knokke-Heist. Tel. 050/51.08.41
Natuurhistorisch Archivaris: Jean-Paul VANDERPERREN, Hoogstraat 137, 1980 Zemst. Tel. 015/61.07.81
Public Relations: Marie-Thérèse PANNEELS-VANHAELEN, Lindegaarde 3, 1830 Machelen. Tel. 02/251.86.56
Bestuurslid: Guido RAPPE, Kapelstraat 3, 9910 Ursel. Tel. 091/74.39.68

De Strandwerkgroep geeft het driemaandelijks periodiek "De Strandvlo" uit.

Abonnementspriis: 250,- BEF. Te storten op rek. 001-1091291-20, t.n.v. "De Strandwerkgroep", p/a B. VERHAEGHE (zie hoger). Buitenlandse leden gebruiken postrek. 000-1493424-12.
In Nederland kan gestort worden op postgiro 5802906 t.n.v. G. RAPPE, p/a Kapelstraat 3, 9910 Ursel.
Je kunt steunlid worden door storting van minimum 500,- BEF.

VRIENDENKRING VAN HET NOORDZEE-AQUARIUM OOSTENDE
Vereniging die zich tot doel stelt een bijdrage te leveren aan de verdere uitbouw en inrichting van het Oostendse Noordzee-aquarium.

Voorzitter: Robert COELUS, Vissersstraat 9, 8420 De Haan. Tel. 059/23.62.37
Contactadres: Noordzee-aquarium, Visserskaai 26a, 8400 Oostende. Tel. 059/50.08.76

De vereniging geeft een driemaandelijks contactblad uit.

Lidmaatschap: door storting van 200,- BEF te storten op rek. nr. 280-0706209-86, t.n.v. "Vriendenkring van het Noordzee-aquarium"
Je bent steunend lid bij overschrijving van min. 1000,- BEF.

Rondleidingen in het Noordzee-aquarium:
Enkel voor groepen en scholen. Hiervoor moet je echter op voorhand een afspraak maken bij de havendiensten, tel. 059/32.16.69.

12219

IZWO
Instituut voor Zeewetenschappelijk Onderzoek (vzw)
Institute for Marine Scientific Research
VICTORIALAAN 3 - B - 8400 OOSTENDE BELGIUM
Tel. +32-(0)59-321045 — Fax: +32-(0)59-321135

VOORWOORD

De Strandwerkgroep heeft het genoegen u de uitgave "Mijn eerste schelpengids" te kunnen aanbieden als extra nummer van de 13de jaargang van De Strandvlo.

Met dit werkje kunnen de algemeen voorkomende schelpen op naam gebracht worden. We hopen daarmee tegemoet te komen aan de verzuchtingen van talrijke strandwandelaars en beginnende schelpenverzamelaars. Maar het boekje is meer dan zomaar een determinatiegidsje. Het geeft heel wat recente informatie over het voorkomen van de besproken soorten van onze kust. De meer gevorderde strandjutter komt aldus ook aan zijn trekken. Verder geeft Eddy Eneman een aantal weetjes typisch voor de Belgische kust; zoals het gebruik van de soorten en hun dialectnamen. Daarom zal "Mijn eerste schelpengids" ook de geïnteresseerde leek kunnen boeien. Heel wat informatie komt uit het visserijmilieu zodat we bovendien hopen dat onze vissers er wat aan zullen hebben.

De opzet, het grootste deel van de tekst en de tekeningen zijn van Eddy Eneman. Het voor publicatie klaarmaken en de uitgave van dit boekje was mogelijk dankzij de bereidwillige en enthousiaste medewerking van enkele leden van "De Strandwerkgroep".

Francis Kerckhof
(voorzitter van "De Strandwerkgroep")

INLEIDING

De bedoeling van deze eenvoudige uitgave is, de beginnende schelpenverzamelaar een handje toe te steken bij het op naam brengen van de meest voorkomende schelpen, die op onze stranden te vinden zijn. Ook enkele schelpen die gemakkelijk in de vishandel of bij vissers te verkrijgen zijn werden vermeld. En om het toch iets spannend te houden, werden een paar minder algemene soorten opgenomen.

Misschien kan dit werkje een basis leggen voor een aangepaste en hedendaagse schelpengids van de Belgische kust. Mijn kennis als niet-schelpenverzamelaar is daarvoor echter te gering, maar met de hulp en opbouwende kritiek van vrienden-schelpenverzamelaars moet dit zeker te verwezenlijken zijn. Ik hoop dan ook spoedig veel reacties te krijgen.

Het spreekt vanzelf dat er hier en daar kritiek en/of aanvullingen kunnen gegeven worden. Dergelijke opmerkingen zijn steeds welkom. In een eventuele volgende versie kan daar dan rekening mee gehouden worden.

Voor wat betreft de wetenschappelijke naamgeving van de in dit boekje besproken soorten heb ik de lijst van BACKELJAU (1986) gevolgd. Woorden in de tekst die aangeduid staan met een sterretje (*) worden achteraan in een verklarende woordenlijst uitgelegd.

Hierbij dank ik al mijn informanten, ook deze die niet met naam werden vernoemd. In het bijzonder mijn dank aan Robert Coelus en Francis Kerckhof voor de opmerkingen en het nalezen van het manuscript, en aan Jean-Paul Vanderperren en Emmanuël Dumoulin voor het werk aan de layout.

Eddy Eneman

DE VIER BEHANDELDE KLASSEN VAN WEEKDIEREN

1) Stoottanden (Scaphopoda) p. 4

2) Tweekleppigen (Bivalvia) 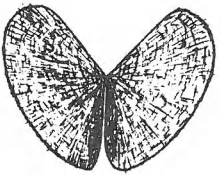 p. 5

3) Buikpotigen (Gastropoda) p. 34

4) Inktvissen (Cephalopoda) 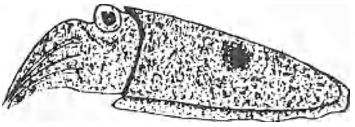 p. 49

STOOTTANDEN

Stoottand, Olifantstand

Dentalium entalis LINNAEUS, 1758

Kenmerken: Ondoorschijnend witachtig en zijdeglanzend. Licht gebogen en hol. De vorm lijkt op een miniatuur slagtand van een olifant. Op de gladde schelp lopen ringvormige groeilijnen. Naar de top toe smaller wordend.
Dentalium vulgare lijkt zeer goed op de vorige soort, maar is iets meer gebogen en over de schelp lopen regelmatige lengtestreepjes. Vermits de bij ons gevonden schelpen gewoonlijk fossielen* zijn, is het verschil tussen beide soorten moeilijk te zien. Niet recent materiaal betreft echter meestal *D. vulgare*.

Afmetingen: Lengte 4,5 cm en breedte 0,5 cm.

Voorkomen: Af en toe leeg op het strand te vinden, gewoonlijk fossiel. Komt niet levend voor in onze kustwateren.

Biologie: Deze dieren leven schuin ingegraven in de bodem. Alleen de top steekt uit het zand. Langsdaar wordt het ademhalingswater naar binnen gezogen. Ze bezitten hart noch kieuwen. In de bodem worden eencelligen en kleine schelpdieren als prooi genomen.

F: Dentale.
D: Meerzahn.
E: Northern tusk.

TWEEKLEPPIGEN

Mossel

Mytilus edulis LINNAEUS, 1758

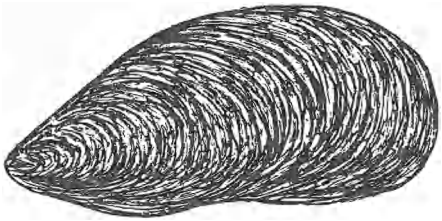

Kenmerken: Bij ons blauwzwart tot zwart. Soms lichtbruin met kleurige strepen. Binnenkant met glanzende witte parelmoer, naar de randen toe lichtblauw. De top is puntig. Meestal is daar de parelmoer aan de buitenkant zichtbaar.

Afmetingen: Meestal niet groter dan 3,5 cm hoogte en 7 cm lengte. Uitzonderlijk tot 9,5 cm lang.

Voorkomen: Algemeen op golfbrekers en palen van staketsels, waar ze zich met hun byssus-* of hechtdraden vastzetten.

Gebruik: In België zeer gegeerd, langs de kust in bijna alle restaurants op de menu-kaart. De grootste invoer komt vanuit Nederland. In 1991 en 1992 waren de prijzen zeer hoog.

Weetjes: Mossels kunnen hun byssusdraden* zelf breken om zich vervolgens met hun voet te verplaatsen. Een mossel filtert veel water, tot 48 liter per dag. Ze voedt zich o.a. met plantaardig plankton* en ééncellige organismen. Mossels produceren 5 miljoen tot (uitzonderlijk) 20 miljoen eieren, waaruit zwemmende larven komen. Jonge mosseltjes (ook mosselzaad genoemd) hebben een afwijkende vorm; i.p.v. een spitse

hebben ze een afgeronde top. Ze hechten zich eerst vast op allerlei draadvormige voorwerpen, zoals wieren en poliepenkolonies, alvorens ze zich definitief vastmaken op een harde ondergrond.

F: Moule (comestible).
D: (Echte) Miesmuschel.
E: Common mussel, Blue mussel.

Mossel, krombekvorm

Mytilus edulis formae *galloprovincialis* LAMARCK, 1819

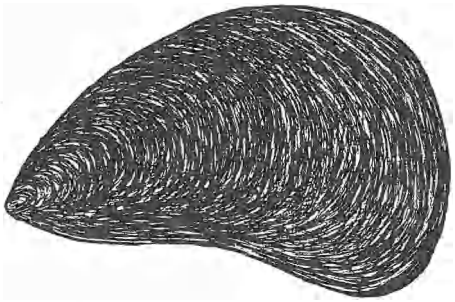

Kenmerken: Is hoger en meer gedrongen van vorm dan de gewone Mossel. Heeft een typisch bruine kleur, die vooral bij jonge exemplaren opvalt. De exemplaren die aan onze kust worden aangetroffen behoren wellicht tot een ecovorm uit dieper water die op weinig stabiele substraten leeft. In hoeverre deze overeenkomt met de mossel uit de Middellandse Zee laat ik hier in het midden.

Afmetingen: Maximum hoogte 4 cm, maximum lengte 8 cm.

Voorkomen: Af en toe in de netten van kustvissers. Er is een zekere kolonievorming op sommige plaatsen langs onze kust, o.a. voor Nieuwpoort en op de Kwintebank. Spoelt soms op de Westkust aan. Wordt ook op drijvende voorwerpen en op het uiteinde van de golfbrekers aangetroffen.

Paardemossel

Modiolus modiolus (LINNAEUS, 1758)

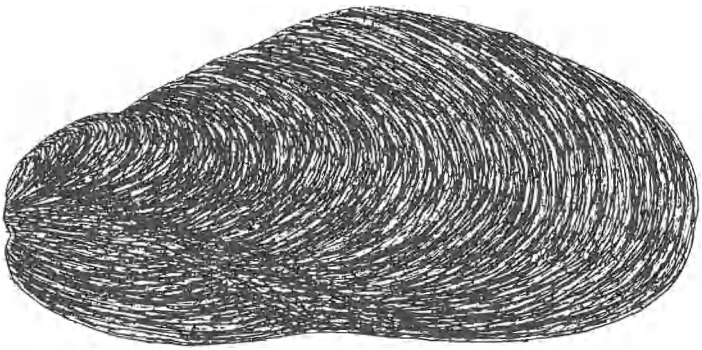

Kenmerken: Donkerbruin tot zwart, jonge exemplaren lichter van kleur en behaard aan de onderkant. Binnenkant van de schelp met parelmoer. De opperhuid schilfert gemakkelijk af. Stevige schelp. De top is omgekruld en ronder dan bij de gewone Mossel.

Afmetingen: Gewoonlijk tot 7 cm hoog en 15 cm lang, maar kan tot 25 cm groot worden.

Voorkomen: Zeer zeldzaam. In het 15-jarig bestaan van het Oostends Noordzee-aquarium, heb ik slechts 3 levende exemplaren van onze kustvissers mogen ontvangen. Wel iets gemakkelijker te verkrijgen van de treilers die o.a. de Doggersbank bevissen. Soms spoelen fossiele* kleppen en fragmenten op het strand aan.

Weetje: Enige tijd terug in 't nieuws gekomen, omdat vissers en handelaars dachten dat ze reuze-exemplaren van de gewone Mossel aan het verhandelen waren. Deze soort is echter minder fijn van smaak. Wordt in sommige Skandinavische landen gerookt gegeten.

F: Grande moule, Modiole.
D: Grosse Miesmuschel.
E: Common horse mussel.

Wijde mantel
Aequipecten opercularis (LINNAEUS, 1758)

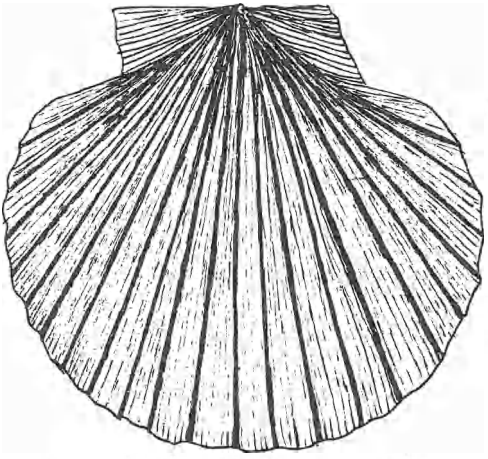

Kenmerken: Effen of gevlamd roestbruin. Effen geel, paars of wit, sommige exemplaren met concentrische* banden of met paarsbruine stralen (variëteit *lineata*). Naast de top bevinden zich 2 ongelijke platte uitsteeksels of oren. Uit de top lopen 18-22 straalvormige ribben, met ertussen golvende lijntjes. De linkerklep is boller dan de rechter (onderste), waarmee het dier op de bodem ligt.

Afmetingen: Maximum breedte 10 cm, maximum hoogte 9,5 cm. De exemplaren van de Belgische kust blijven over het algemeen kleiner dan 3 cm, de grootste worden ongeveer 4 cm.

Voorkomen: Zelden op het strand. In de loop van 1991-92 spoelden diverse nog levende exemplaren op de stranden van de Westkust aan. Heel jonge dieren kunnen op drijvende voorwerpen worden aangetroffen. Kleppen (meestal de bolle rechtse) van volwassen schelpen zijn in de buurt van de vissershavens aan te treffen.

Biologie: Dit schelpdier kan zich al zwemmend verplaatsen, wat nuttig kan zijn bij aanvallen van zeesterren. Jonge exemplaren hechten zich met hun byssusdraden* vast op een harde ondergrond of op drijvende voorwerpen. Op de mantelrand zitten meer dan 32 oogcellen.

Gebruik: Gekookt is het dier even lekker als de St.-Jacobsschelp, maar is wel kleiner. Bij ons ondergewaardeerd.

Weetje: In 1992 gaf een buitenlandse visserijinspecteur verbod aan een Belgische visser om nog verder te vissen, omdat hij ten onrechte de Wijde mantels had aangezien als ondermaatse Grote mantels (in de visserij ook St.-Jacobsschelpen genoemd).

F: Peigne operculé, Vanneau, Pageline, Pétoncle du large ou blanche, Petite vanne, Olivette.
D: Kleine Pilgermuschel, Pilger, Kammuschel.
E: Queen's scallop, Queenie, Queen (kleine exemplaren Princess-scallop).
Dialect: Kwientjes, Kwienie (zie Engelse namen).

Verwante soort: Vaak kun je oude donkerblauwe of roodbruine losse kleppen van de Bonte mantel *Chlamys varia* aangespoeld vinden. Deze soort is van de Wijde mantel te onderscheiden doordat ze duidelijk hoger is dan breed en een voorste oor heeft dat merkelijk groter is dan het achterste. Soms zijn nog resten van de schubvormige stekeltjes (zeer goed zichtbaar bij verse exemplaren) op het schelpoppervlak aanwezig. De schelpen van *Ch. varia* die je bij ons op het strand vindt zijn in hoofdzaak van fossiele* herkomst.

Grote mantel
Pecten maximus (LINNAEUS, 1758)

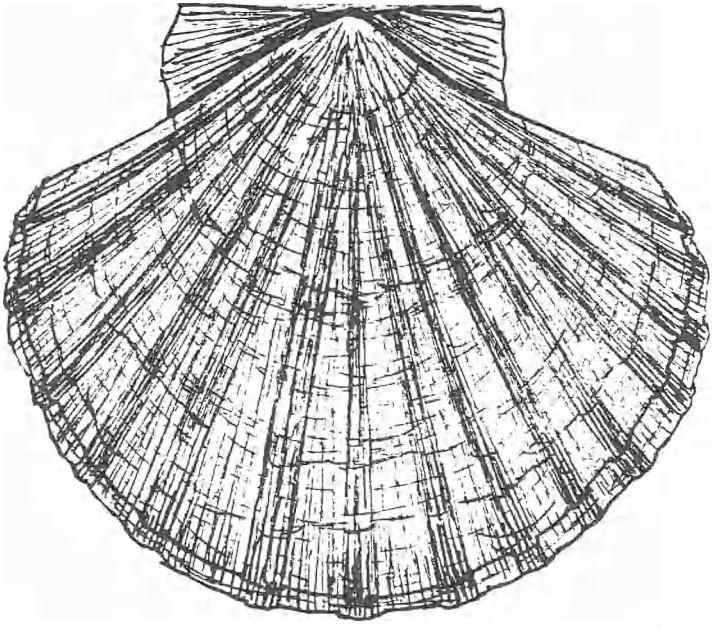

Kenmerken: De linkerklep is plat en bruinrood gevlamd van kleur. De bolle of rechterklep waarmee het dier op de bodem ligt is meestal witachtig, soms gekleurd met een vlekkenpatroon. Er bestaan ook albino's (volledig wit). Aan weerszijden van de top zijn er 2 platte, ongeveer even grote uitsteeksels of oren. Vanuit de top lopen 14 tot 17 afgeronde stralende ribben (bij *Pecten jacobaeus* zijn het hoekige ribben).

Afmetingen: Breedte gewoonlijk tot 14 cm (een record melding is 17,7 cm) en de hoogte tot 13 cm.

Voorkomen: Slechts zeer uitzonderlijk levend (onvolwassen) op onze kust te vangen. De mogelijkheid om ze levend op het strand aan te treffen is nog veel geringer. Verzamelaars kunnen wel terecht bij sommige vishandelaars. Vaak wordt alleen de bolle klep aangeboden, deze kan gebruikt worden als schoteltje o.a. voor visgerechten.

Gebruik: Zeer gewaardeerd in gastronomische gerechten.

Biologie : Als vorige soort.

Weetje: Bij ons in België wordt deze soort algemeen St.-Jacobsschelp genoemd. In de Middellandse Zee leeft de nauw verwante soort *Pecten jacobaeus*. Vroeger werd aangenomen dat deze schelp als herkenningsteken en drinkschaal gebruikt werd door de pelgrims die naar de bedevaartplaats Santiago de Compostela in Spanje trokken. Tegenwoordig weet men dat het in feite de *P. maximus* van bij ons was die hiervoor gebruikt werd.

F: Grande peigne, Coquille ou Peigne de St.-Jacques, Peigne de l'Atlantique, Grande pélerine, Ricardeau, Godfiche, Gofiche, Grosille, Grande vanne.
D: Grosse Pilgermuschel.
E: Great scallop.
Omgangstaal: St.-Jacobsschelp.

Oester (Gewone- of Platte-)
Ostrea edulis LINNAEUS, 1758

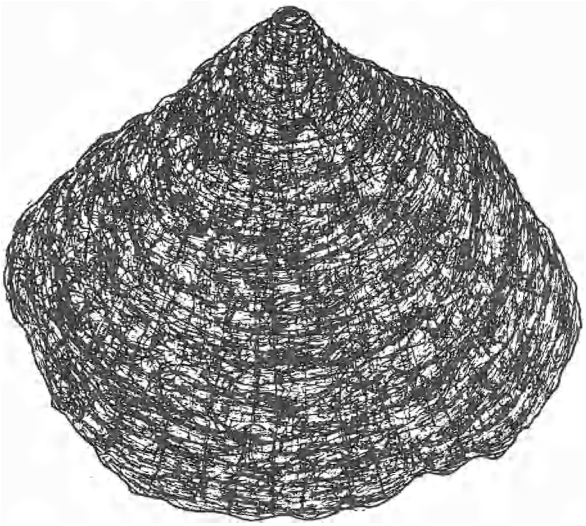

Kenmerken: Geelbruin of witachtig met paarse tinten. Oude exemplaren zijn soms grijsblauw tot -zwart verkleurd. De binnenkant is melkwit en glanzend met slechts één mat spierindruksel. Meestal onregelmatig rond, soms driehoekig. De bolle klep is schilferiger dan de platte.

Afmetingen: Gekweekte Oesters zijn gewoonlijk niet groter dan 10 cm. Deze die in het wild leven kunnen tot 22 cm groot worden. Grote exemplaren worden "Paardevoeten" genoemd.

Voorkomen: Losse kleppen worden langs de ganse kust aangetroffen. Levende exemplaren worden uitzonderlijk door kustvissers gevangen. Vroeger in grote banken voor onze kust. De laatste tijd worden op sommige golfbrekers Japanse oesters *Crassostrea gigas* aangetroffen.

Biologie: Van zodra ze twee jaar oud zijn veranderen Oesters om het jaar van geslacht, van mannetje naar wijfje en zo afwisselend verder. De eieren worden in het moederdier bevrucht. De larven hechten zich met byssusdraden* vast op een substraat om zich nadien met hun linkerklep vast te kitten.

Gebruik: Al van in de oudheid worden Oesters graag rauw gegeten. Oostende was ooit zeer bekend om zijn oesterkwekerijen, die de befaamde "Ostendaises" voortbrachten.

F: Huître (platte ou comestible), Belon, Gravette, Armoricaine, Marennes. Uitzonderlijk grote exemplaren worden "Pied de cheval" genoemd.
D: Europäische Auster, Essbare Auster.
E: European oyster, Flat oyster.

Japanse oester

Crassostrea gigas (THUNBERG, 1793)

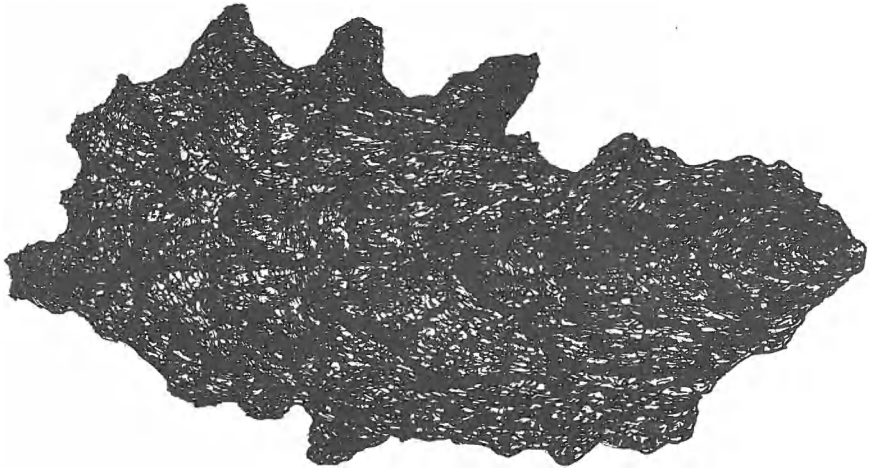

Kenmerken: Grijsbruin en erg geschubd. Vorm variabel, meestal langgerekt. De linkerklep is bol, de rechter plat. Omtrekrand sterk gekarteld.

Afmetingen: Uitzonderlijk langer dan 20 cm. Exemplaren in de handel gewoonlijk van 8 tot 15 cm.

Voorkomen: Is heden wereldwijd verspreid en gekweekt. Leeft vooral in de getijdenzone. Wordt tegenwoordig ook gevonden op sommige golfbrekers langs de Belgische kust.

Gebruik: Niettegenstaande de Platte oester *Ostrea edulis* algemeen bekend is, wordt *C. gigas* meer verbruikt. De Portugese oester *Crassostrea angulata* (in de 16de eeuw in Portugal ingevoerd, en van daaruit naar onze streken overgebracht) zou dezelfde soort zijn als de Japanse oester.

F: Huître creuse.
D: Japanische Auster, Felsenauster.
E: Pacific cupped oyster.
Andere gebruikte namen: Holle oester, Pacifische oester.

Tweetandmosseltje

Mysella bidentata (MONTAGU, 1803)

6x vergroot

Kenmerken: Zeer klein plat en ovaal schelpje met een iets naar voren gelegen spitse top. Vuilwit, binnenzijde wit glanzend. Opperhuid geelbruin. De groeilijnen zijn zeer fijn met af en toe enkele grovere ertussen.

Afmetingen: Maximum lengte 0,5 cm, maximum hoogte 0,35 cm.

Voorkomen: Langs de gehele kust in de vloedlijn of in schelpengruis.

Biologie: Het is bekend dat *M. bidentata* ook levend op Stekelhuidigen (slangsterren & zeeëgels) gevonden kan worden. De soort is hermafrodiet*.

D: Zweizähnige Linsenmuschel.

Kokkel, Gewone- of Eetbare hartschelp, Kokhaan

Cerastoderma edule (LINNAEUS, 1758)

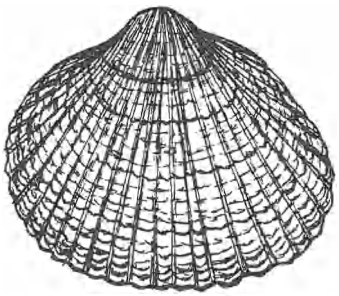

Kenmerken: Gebroken wit tot lichtbruin. Oudere exemplaren (afkomstig uit zuurstofloze bodems) donkerblauw tot grijszwart. Bijna cirkelvormig, zonder stekels en met 20-28 duidelijke straalvormige ribben. Vanop de zijde gezien hartvormig, vandaar de naam hartschelp.

Afmetingen: Maximum lengte 6 cm, maximum hoogte 5 cm.

Voorkomen: Algemeen te vinden op het strand, regelmatig doubletten en levende exemplaren. Sommige jaren massaal. Ze leven ingegraven in zand- en slikbodems van onze kustwateren.

Biologie: Zoals bij de meeste schelpdieren hebben de larven eerst een vrijzwemmend stadium, waarna de bodem wordt opgezocht.

Gebruik: Worden veel ingemaakt. In Nederland (Waddenzee) wordt er speciaal op gevist.

F: Bucarde (comestible), Henon. Coque blanche ou rayée, Rigodot, Rigadeau, Sourdon, Malilot.
D: Essbare oder Gemeine Herzmuschel.
E: Edible cockle.

Verwante soort: Brakwaterkokkel *Cerastoderma glaucum*. Deze kokkel leeft in binnendijkse brakwatergebieden (o.a. in Het Zwin) of in beschutte zoute binnenwateren (spuikom van Oostende).

Gedoornde hartschelp

Acanthorcardia echinata (LINNAEUS, 1758)

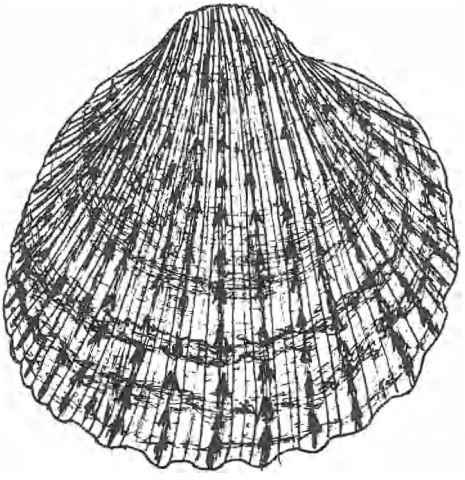

Kenmerken: Geel- of roestbruin, soms gevlamd. Binnenkant witglanzend. Op de 18-22 straalvormige ribben bevinden zich, vooral tegen de voorrand van de schelp, korte kromme stekels. Deze kunnen soms afgesleten zijn.

Afmetingen: Maximum lengte 7,5 cm, max. hoogte 7 cm.

Voorkomen: Soms losse kleppen op het strand, zelden doubletten. Ook fossiele* blauwzwarte kleppen. Af en toe levende exemplaren bij de kustvissers. Wordt algemeen gevangen in het centrale gedeelte van de Noordzee.

Gebruik: Wordt verkocht zoals Kokkels.

F: Bucarde à papilles ou rouge, Grande coque.
D: Stachlige Herzmuschel.
E: Prickly cockle.
Dialect: Okkerneute. Ook verwante soorten zoals o.a. *Acanthocardia aculeata* krijgen deze benaming.

Noorse hartschelp

Laevicardium crassum (GMELIN, 1791)

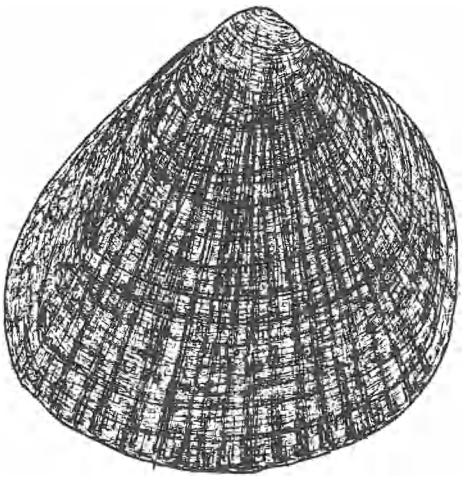

Kenmerken: Buitenzijde licht- of geelbruin. Soms rose vlekken binnenin de schelp. De vorm is iets driehoekig maar afgerond. Over de bijna gladde schelp lopen 35-42 weinig uitgesproken straalvormige ribben.

Afmetingen: Tot 6,5 cm lang en 7,5 cm hoog.

Voorkomen: Gewoonlijk alleen zwarte of roestbruine losse kleppen (fossiel*) op het strand. Slechts enkele zeldzame levende (kleine) doubletten zijn van onze kust bekend.

Gebruik: Kan gegeten worden, maar bewaart niet lang.

F: Bucarde norvégienne ou de Norvège.
D: Norwegische Herzmuschel.
E: Smooth cockle, Norway cockle.

Tapijtschelp

Venerupis senegalensis (GMELIN, 1791)

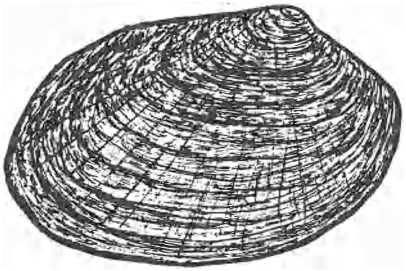

Kenmerken: Geel- tot roestbruin, soms gevlamd. De binnenkant met paarse vlekken. Trapeziumvormig met afgeronde hoeken. Vanuit de top lopen vaak straalvormige kleurstrepen die de concentrische* lijnen kruisen. Vooral tegen de achterrand zijn ze zeer zichtbaar.

Afmetingen: Maximum 5 cm lang en 3 cm hoog.

Voorkomen: Leeft in een zandige bodem. Exemplaren die zich in holletjes in de stenen ophouden of die tussen de mossels leven hebben een meer gedrongen uiterlijk. Men noemt dit de vorm *saxatilis*.
Enkele jaren terug kon men nog talrijke doubletten op

het strand aantreffen (vooral te Koksijde en De Panne). Tegenwoordig minder algemeen.

Gebruik: Is eetbaar. Wordt in Frankrijk vooral rauw geconsumeerd op zeevruchtenschotels.

F: Poulette, Coque bleue, Palourde rouge. Zoals nog twee andere soorten: de Getraliede tapijtschelp *Tapes decussatus* en de Gouden tapijtschelp *Paphia aurea*, ook Fausse palourde genoemd.
D: Teppichmuschel.
E: Pullet carpet-shell.

Platte slijkgaper

Scrobicularia plana (DA COSTA, 1778)

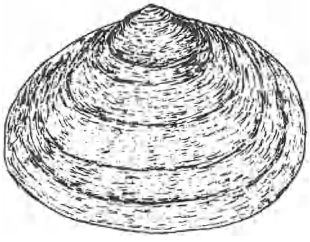

Kenmerken: Mat witachtig tot licht beige, opperhuid geelbruin. De binnenzijde is glanzend witachtig. Ovaal met fijne concentrische* groeilijnen. Zeer plat met redelijke spitse top. Voorkant afgerond, achterzijde iets afgeknot*. De schelp is dun en breekbaar.

Afmetingen: Tot 5,5 cm lang en 4 cm hoog.

Voorkomen: Af en toe losse fossiele* kleppen (grijsblauw) op het strand. Leeft vooral in slikachtige bodems. Is o.a. levend aan te treffen in de monding van de Ijzer (Nieuwpoort) en in Het Zwin.

F: Lavignon, Scrobiculaire poivre, Pisse en l'air.
D: (Grosse) Pfeffermuschel, Flache Pfeffermuschel.
E: Pippery furrow-shell, Flat tellin.

Amerikaanse boormossel

Petricola pholadiformis LAMARCK, 1818

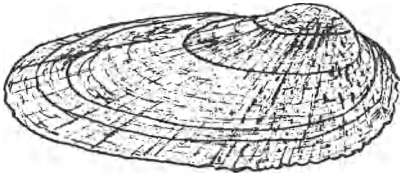

Kenmerken: Mat witachtig, soms met roestkleurige vlekken. Langgerekte vorm, de top is iets naar voor geplaatst. Op de voorzijde bevinden zich op de radiale ribben* stekeltjes. De achterzijde is gapend.

Afmetingen: Maximum 7,5 cm lang en 3,5 cm hoog.

Voorkomen: In 1899 werd de soort voor het eerst op onze kust waargenomen. Het is een inwijkeling uit Amerika. Losse kleppen en lege doubletten algemeen op het strand. Af en toe (ook levend) te vinden in brokken turf die na zware storm aanspoelen.

F: Pholade américaine, Pétricole.
D: Amerikanische Bohrmuschel, Engelsflügel.
E: Rock-borer, American piddock.

Vergelijk met de Witte boormossel!

Grote strandschelp

Mactra corallina (LINNAEUS, 1758)

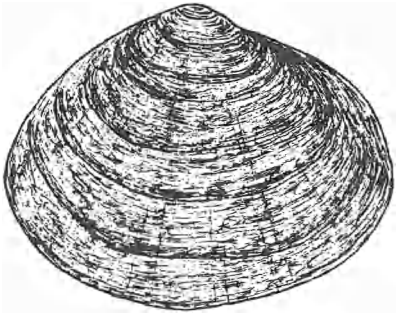

Kenmerken: Lichtbruin of zandkleurig met paarse radiale stralen*. Glanzend en glad. De binnenzijde is licht paarsblauw gekleurd, vooral dichtbij de top. Gelijkzijdige, vrij dunschalige ovale schelp.

Afmetingen: Maximum lengte 7 cm, maximum hoogte 4,5 cm.

Voorkomen: Leeft in fijn zand. Meestal losse kleppen op het strand te vinden, maar na een zware storm ook doubletten en levende (vooral bij invallend vriesweer) exemplaren.

Gebruik : Is eetbaar, wordt weinig gebruikt.

F: Mactre coralline, Blanchet.
D: Gemeine, Bunte oder Strahlige Trogmuschel, Narrenkappe, Strahlenkorb.
E: Rayed trough-shell.

Stevige strandschelp
Spisula solida (LINNAEUS, 1758)

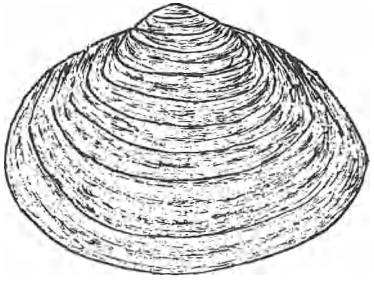

Kenmerken: Crèmewit aan de buitenzijde, binnenkant dof met uitzondering van de spierindruksels. Een stevige, dikke en iets ovaalvormige schelp met duidelijke grove groeilijnen. De top is iets gebogen met aan weerszijden ervan, op de maantjes, een waaiervormig groevenpatroon.

Afmetingen: Maximum lengte 5,5 cm, maximum hoogte 4 cm.

Voorkomen: Algemeen langs de Belgische kust. Toch veel minder dan vroeger. Dikwijls doubletten te vinden, vaak ook met het dier er nog in.

Gebruik: Is eetbaar, sommigen gebruiken de soort in paëlla. In Bretagne worden ze gekweekt.

F: Mactre solide, Spisule épaisse, Vénus blanche.
D: Feste Trogmuschel, Dickschalige Trogmuschel.
E: Thick trough-shell.

Halfgeknotte strandschelp
Spisula subtruncata (DA COSTA, 1778)

Kenmerken: Kleur crèmewit tot lichtbruin. Fossiele* kleppen roestbruin of grijsblauw met witachtige concentrische* banden. Bij ons is de schelp gewoonlijk dik en stevig. De vorm is driehoekig met afgeronde hoeken. De top is duidelijk te zien. De achterkant is iets spitser dan de voorzijde.

Afmetingen: Maximum lengte 3,5 cm, maximum hoogte 2,5 cm.

Voorkomen: Losse kleppen (fossiele*) waren steeds algemeen. Tot voor twintig jaar terug echter weinig levende dieren op het strand te vinden. Sedertdien algemeen en soms massaal aanspoelend.

Gebruik: Kan in keukenbereidingen gebruikt worden, zoals in paëlla (in vervanging van de Venusschelp *Chamelea gallina*). Bij ons minder gekend.

F: Mactre tronqée, Spisule triangulaire.
D: Gedrungene Trogmuschel.
E: Cut trough-shell.

Verwante soort: Een andere bij ons voorkomende soort is de Ovale strandschelp *Spisula elliptica*, die slechts uitzonderlijk op het strand wordt aangetroffen. Af en toe worden door onze kustvissers echter levende exemplaren gevangen. Op met zand van voor de kust opgespoten stranden zijn ze vaak ook talrijk te vinden. *S. elliptica* is een typische uit de kust levende soort. De schelp is geler van kleur en zonder het groevenpatroon op de maantjes naast de top.

Grote zwaardschede
Ensis arcuatus (JEFFREYS, 1865)

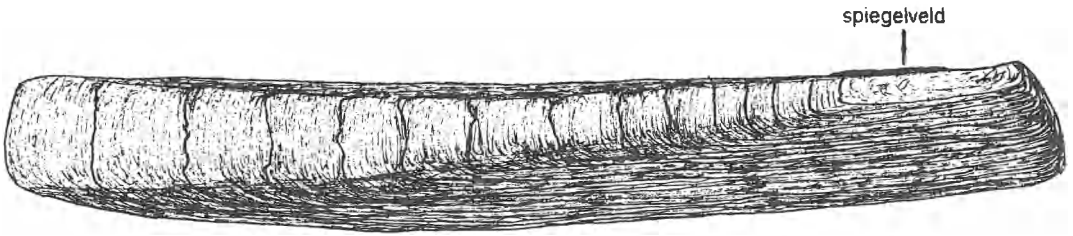

Kenmerken: Opperhuid olijfbruin en glanzend (buitenzijde schelp rose-bruin). Het spiegelveld bovenaan de diagonaal is geelbruin. De binnenkant is porcelein-wit met een violette tint. Langgerekt, ongeveer 8 keer zijn hoogte. Licht gebogen (kleine exemplaren soms recht), voorrand afgeknot*.

Afmetingen: Maximum lengte 18 cm, maximum hoogte 2,5 cm.

Voorkomen: Algemeen langs onze kust te vinden, vooral na stormweer. Ze leven ingegraven in een fijne zandbodem, net onder de laagwaterlijn van springtij.

Gebruik: In sommige streken wordt de schelp uit de bodem gehaald met een puntig voorwerp dat voorzien is van weerhaken. Is als een lekkernij bekend, maar nogal taai.

F: Couteau (zoals de andere soorten uit het genus).
D: Messerscheide, Scheidenmuschel.
E: Razorshell.
Dialect: Alle soorten worden Scheirs, Sheis, Messen (Scheermessen) genoemd.

Amerikaanse zwaardschede

Ensis directus (CONRAD, 1843)

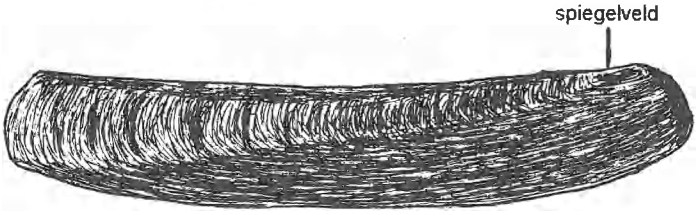

Kenmerken: Licht tot donkerbruin. Meestal iets groener dan *Ensis arcuatus*. Opperhuid is sterk glanzend. Spiegelveld bovenaan de diagoonaal is paars tot lichtbruin. De schelp is lichter en breekbaarder dan *E. arcuatus*. Is weinig gebogen, vooral het topgedeelte.

Afmetingen: Bij ons meestal niet groter dan 15 cm en 2,5 cm hoog. De soort kan echter meer dan 20 cm lang worden.

Voorkomen: Leeft in fijn zand, in de onderste getijdenzone. Komt ook sublitoraal* voor. Oorspronkelijk een Amerikaanse soort. Sedert 1987 opgemerkt op de Belgische kust. De laatste jaren massaal, soms miljoenen dode en duizenden levende exemplaren die op het strand aanspoelen. Sommige vissers spreken nu al van een plaag bij het opvissen van de vele lege schelpen. De geweldige toename van deze soort is waarschijnlijk nadelig voor de andere Ensis-soorten.

F: Couteau.
D: Gerade Scheidenmuschel.
E: Razorshell.
Dialect: Scheirs, Sheis, Mes.

Verwante soorten: Op de Belgische kust kunnen nog andere Ensissen gevonden worden, dit zijn: het Kleine tafelmesheft *Ensis "minor"* en de Kleine zwaardschede *Ensis "phaxoides"*. Voor wat deze laatste soorten betreft is er echter twijfel of het wel om zgn. "goede soorten" gaat. Het zouden eventueel kustvormen (onstaan onder welbepaalde ecologische omstandigheden) kunnen zijn van respectievelijk het Tafelmesheft *Ensis siliqua* en *Ensis ensis* (ook Kleine zwaardschede genoemd). Vooral *E. phaxoides* en *E. ensis* hebben duidelijk overlappende schelpkenmerken, wat het onderscheid tussen de twee problematisch maakt. Zeldzamer voorkomende verwante soorten zijn de Messchede *Solen marginatus* en de Sabelschede *Phaxas pellucidus*. Voor de beginneling zal het vaak moeilijk zijn om de Ensissen uit elkaar te houden, daarom raad ik aan om wat meer gespecialiseerde literatuur hieromtrent te consulteren, zoals o.a. VAN URK (1964; 1966).

Zaagje

Donax vittatus (DA COSTA, 1778)

Kenmerken: Glanzend geelgroen-bruin. Soms gele exemplaren. Inwendig met roze tot paarse vlekken. Driehoekig met de top achter het midden. Onderkant gezaagd, vandaar de benaming.

Afmetingen: Maximum lengte 4 cm, maximum hoogte 1,6 cm.

Voorkomen : Algemeen, soms doubletten na oostenwind, ook levende exemplaren. Vroeger algemener, nu minder na enkele koude winters. Leeft ingegraven in het zand vanaf de laagwaterlijn.

Gebruik: Het vlees van de zaagjes wordt in sommige Middellandse Zee-landen (veelal rauw) gegeten. Werd vroeger door kinderen op het strand gebruikt als speelgeld, om zelfgemaakte papieren bloempjes van elkaar te kopen. Naargelang de periode en plaats werden ook allerhande andere schelpen gebruikt. De waarde werd aangegeven in "poignées" dit is één of meer handvollen schelpen.

F: Donace, Olive.
D: Dreieckmuschel, Stumpfmuschel, Sägezähnchen, Gebänderte Sägemuschel.
E: Banded wedge-shell.

Witte dunschaal

Abra alba (W. WOOD, 1802)

Kenmerken: Glanzend vuilwit en doorschijnend. Matte binnenkant. Ovaalvormig met top achter het midden. Iets bolle kleppen die erg breekbaar zijn.

Afmetingen: Tot 2,2 cm lang en 1,4 cm hoog.

Voorkomen: Zeer algemeen. Vooral in gruisbanken. Ook levende doubletten. Soms massaal aanspoelend.

Biologie: Ze leven ingegraven in de bodem. Met één der sifo's* wordt de omgeving rondom gezuiverd van organische deeltjes, die als voedsel dienen.

F: Lavignon blanc.
D: Weisse Pfeffermuschel.
E: White furrow-shell.

Nonnetje
Macoma balthica (LINNAEUS, 1758)

Kenmerken: Rose, geel of wit (uitzonderlijk met groene tint) met meestal concentrische* gekleurde banden. Voorzijde halfcirkelrond, achterzijde spitser. Top iets achter het midden.

Afmetingen: Maximum lengte 3,5 cm, maximum hoogte 3,1 cm.

Voorkomen: Algemeen, ook doubletten en levende exemplaren. Ze leven ingegraven in zand- en slikbodems, waar ze met hun lange sifo's* de bodem afzuigen van voedseldeeltjes.

F: Macome baltique.
D: Plattmuschel, Baltische Tellmuschel, Rote Bohne.
E: Baltic tellin.
Dialect : Portemoneetje, nunnetje.

Tere platschelp
Tellina tenuis (DA COSTA, 1778)

Kenmerken: Glanzend wit, roseachtig of geel met meestal concentrische* kleurbanden. De schelp is doorschijnend en dun. De top is ongeveer in het midden, de achterzijde van de schelp is iets spitser. De Rechtsgestreepte platschelp *Tellina fabula* is nog spitser en ook minder hoog.

Afmetingen: Maximum lengte 3 cm, maximum hoogte 2 cm.

Voorkomen: Algemeen, soms doubletten en levende exemplaren. Vroeger algemener. Leeft ingegraven in de bodem. Af en toe gaat hij met een van de twee sifo's* voedseldeeltjes afzuigen van de bodemoppervlakte.

F: Telline papillon.
D: Platte Tellmuschel, Zarte Plattmuschel.
E: Thin tellin.

Rechtsgestreepte platschelp

Tellina fabula GMELIN, 1791

Kenmerken: Doorschijnend wit of geeloranje, nooit volledig rosekleurig. Zeer plat schelpje met fijne concentrische* lijnen. Achterzijde spits. Gewoonlijk is de rechterzijde schuin gestreept, dat is met je nagel te voelen. Soms is deze schelp slechts gedeeltelijk gestreept en uitzonderlijk is de linkse klep gestreept. Meestal minder hoog dan de Tere platschelp, die ook minder spits is aan de achterzijde.

Afmetingen: Maximum lengte 2,2cm, max. hoogte 1,5cm.

Voorkomen: Algemeen te vinden, vaak doubletten en levende dieren.

D: Gerippte Tellmuschel.

Afgeknotte gaper
Mya truncata LINNAEUS, 1758

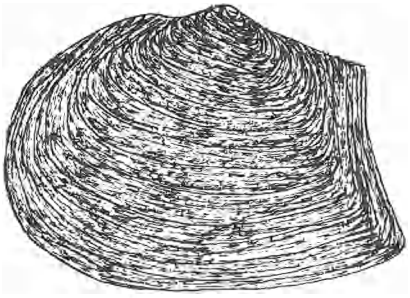

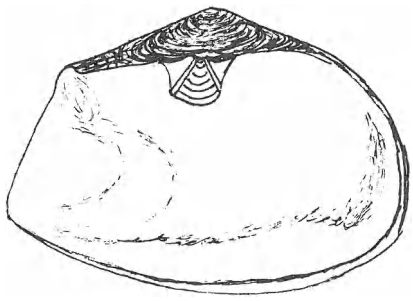

Kenmerken: Geelbruin, wit. Soms met een bruinachtige opperhuid bedekt. De binnenkant is mat wit. De schelp is zeer stevig, de voorkant is afgerond, de achterkant is recht afgeknot* en gapend. De linkerklep heeft aan de binnenzijde, juist onder de top een plat uitsteeksel (chondrofoor), dat in de rechterklep past.

Afmetingen: Maximum breedte 7,5 cm, maximum hoogte 5 cm.

Voorkomen: Meestal losse kleppen op het strand te vinden, soms doubletten. Bij verse en nog levende exemplaren ziet men de rekbare, zwartbruine sifobuis*. Bij het verstoren van ingegraven exemplaren, kunnen ze een krachtige waterstraal uitstoten. Enkele dialectnamen zijn hiervan afgeleid.

F: Mye tronquée.
D: Abgestutzte Klaffmuschel.
E: Blunt gaper.
Dialect: Pêrdekul, Strandpisser, Strandzeiker, Pissen en Zakken.

Strandgaper

Mya arenaria LINNAEUS, 1758

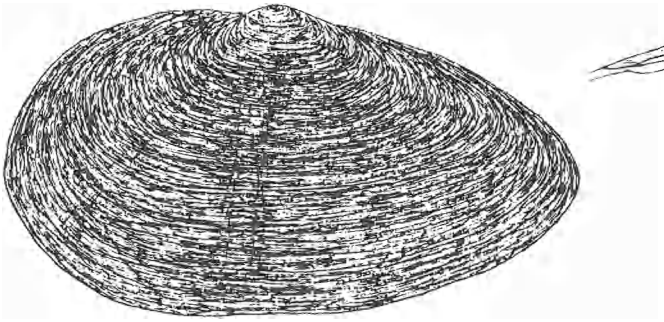

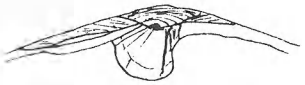

chondrofoor

Kenmerken: Witachtig tot geelbruin, soms met roestbruine vlekken. De bruinachtige opperhuid is dikwijls schilferig. De groeilijnen zijn grof en onregelmatig. Deze langwerpige en ovale schelp is zowel aan de voor- of achterzijde gapend. De voorkant is afgerond, de achterzijde spitser. Aan de binnenkant van de linkerschelp, onderaan de top, is er een plat uitsteeksel (chondrofoor).

Afmetingen: Meestal niet groter dan 12 cm lang en 6 cm hoog. Kan tot 15 cm lang worden.

Voorkomen: Af en toe losse kleppen langs de ganse kust aan te treffen. Uitzonderlijk levend. Graaft zich in tot op zo'n 20 à 40 cm diepte, in een zand-, slib- of slijkhoudende bodem. Leeft o.a. in de spuikom van Oostende, de monding van de Ijzer en in Het Zwin.

F: Mye des sables, Bec de Jar, Clanque.
D: Sandmuschel, Sandklaffmuschel, Klaffmuschel.
E: Sand gaper, Old maid, Soft-shell clam, Long-neck clam.
Dialect: Pissen en Zakken.

Witte boormossel

Barnea candida (LINNAEUS, 1758)

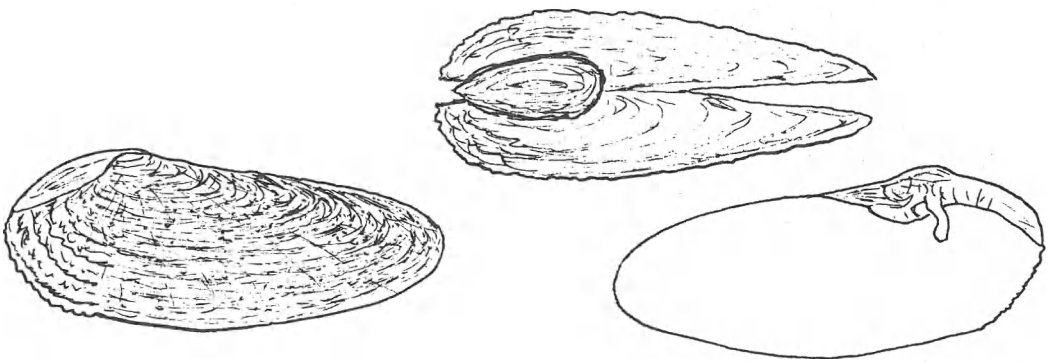

Kenmerken: Dof vuilwit. Langgerekte schelp die zeer breekbaar is. Bij de top, die juist voor het midden ligt, is de bovenrand bij iedere klep naar buiten geplooid. Daar past een derde schelpstukje in, dat slechts te vinden is bij levende exemplaren. De voor- en achterzijde zijn gapend.

Afmetingen: Maximum lengte 7 cm, maximum hoogte 2 cm.

Voorkomen: Leeft ingegraven in turfbanken voor onze kust. Na zware storm kunnen veenblokken aanspoelen, waarin nog levende exemplaren ingeboord aanwezig zijn.

F: Pholade blanche.
D: Weisse Bohrmuschel.
E: White piddock.

Vergelijk met de Amerikaanse boormossel!

Gewone paalworm

Teredo navalis LINNAEUS, 1758

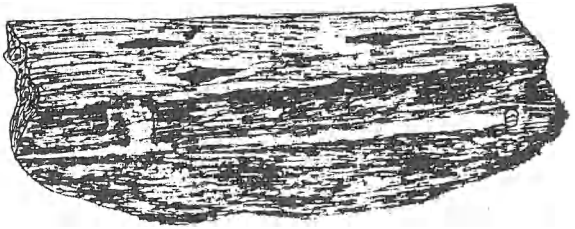

stuk doorboord hout

Kenmerken: Meestal witachtig. Gelijkt niet op enig ander schelpdier. Drie delen kunnen onderscheiden worden: 1) de eigenlijke schelpen, die dienen om in het hout te boren, 2) het weke lichaam of de mantel; deze zet kalk af op de wanden van de geboorde gang waarin het dier leeft, 3) de paletten; dit zijn de twee kleine spitse schelpstukjes die dienen om de gang af te sluiten.

Afmetingen: Schelpen 1,2 cm lang en 1,4 cm hoog.

Voorkomen: Algemeen in drijfhout dat soms op het strand aanspoelt. Leeft ook in houten havenhoofden en houten boten, waar ze veel schade kunnen aanrichten.

Biologie: De gewone paalworm is eerst mannelijk en nadien vrouwelijk. De larven behoren een tijd tot het plankton*, daarna zoeken ze een stuk hout op. Tot ze sterven leven ze in het hout. Ze voeden zich met het schraapsel ervan, maar ook met plankton*.

F: Taret commun.
D: Pfahlwurm.
E: Common shipworm.

Verwante soorten: Op het strand kunnen nog andere soorten paalwormen aanspoelen, zoals de Scheepsworm *Psiloteredo megotera* en de Noorse paalworm *Nototeredo norvagica*.

BUIKPOTIGEN

Europese kauri, Koffieboontje

Trivia arctica (PULTENEY, 1799)

Kenmerken: Wit tot rosekleurig, oude exemplaren zijn grijsachtig. Stevige koffieboonvormige schelp, waarvan de rugzijde zeer bol is. Over de schelp lopen naar de afgeplatte buikzijde richels. Onderaan de schelp bevindt zich de spleetvormige mondopening, die voorzien is van 10 tot 22 tandjes. Langs deze spleet wordt de mantel naar buiten geplooid en over de schelp opengespreid.
Een naast familielid is *Trivia monacha;* die verschilt van de vorige soort door de aanwezigheid van 3 donkere vlekjes op de rugzijde. Deze zijn bij niet-recente exemplaren meestal verdwenen, zodat een juiste determinatie vaak niet mogelijk is.

Afmetingen: Maximum lengte 1,2 cm, maximum breedte 1 cm.

Voorkomen: Slechts zeer uitzonderlijk levend in onze kustwateren aan te treffen. Eind jaren '80 werd door de Oostendse duiker P. Conings een levend exemplaar aangetroffen; de vindplaats lag op 3 zeemijl uit de Oostendse kust. Lege exemplaren van *T. arctica* en/of *T. monacha* die we op het strand vinden zijn zeer waarschijnlijk fossiel*.

Biologie: De dieren voeden zich met wieren en met zakpijpen (Manteldieren). De eieren worden in klonten gelegd en bewaakt door het wijfje tot de jongen uitkomen.

F: Porcelaine puce, Graine de café, Pou de mer, Pucelage.
D: Europäische Kerfe, Gerippte Kaurischnecke.
E: European cowrie.
Dialect: Nunnescheitje.

Schaalhoren

Patella vulgata LINNAEUS, 1758

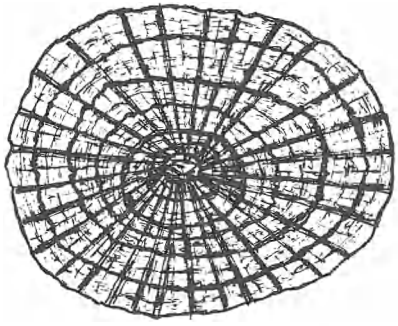

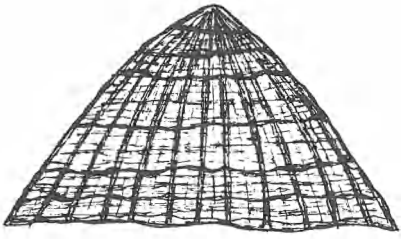

Kenmerken: Grijsachtig tot bruingroen. Stevige spitse schelp, met de vorm van een Chinese hoed, waarvan de binnenkant glad is. Vanuit de top vertrekken een 15-tal verheven ribben, die gekruist worden door onregelmatige groeiringen.

Afmetingen: Maximum 5,5 cm lang, 4 cm breed en 3,5 cm hoog.

Voorkomen: Nu algemeen aan te treffen op golfbrekers en op de havenmuren te Zeebrugge.

Biologie: De slak leeft op rotskusten waar ze een vaste standplaats heeft. De onderrand van de schelp is zodanig vergroeid dat deze volledig sluit op het relief van de ondergrond. Bij vloedtij verplaatst het dier zich om in de onmiddellijke omgeving te fourageren en algen af te grazen. Voordat het terug laagwater is begeeft de slak zich terug naar haar vaste plaatsje.

Gebruik: Het vlees is eetbaar maar taai; door de kenners wordt het voor de bereiding bewerkt met een houten hamer.

F: Patelle (vulgaire), Bernique, Bernicle, Chapeau chinois.
D: Gemeine Napfschnecke.
E: Common limpet.
Dialect: Klipkonte, Kliptepel.

Muiltje

Crepidula fornicata (LINNAEUS, 1758)

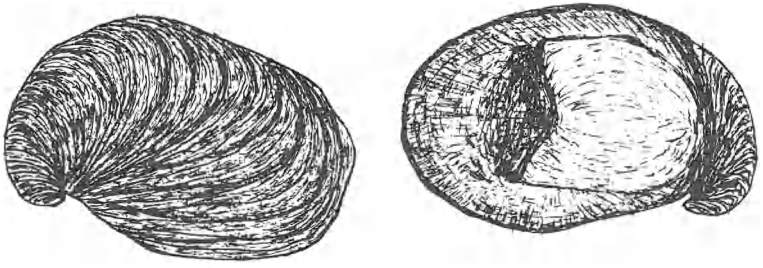

Kenmerken: Geelbruin met paarse of bruine spiraallijnen. Ovaal- en mutsvormig, met de top links naar beneden krullend. Met veel fantasie gelijkend op een slof of een muiltje. De mondopening is voor de helft afgesloten met een witte plaat.

Afmetingen: Maximum 6 cm lang en 2,2 cm hoog.

Voorkomen: Dikwijls te vinden op schelpen (b.v. op de Wulk) die Heremietkreeften gebruiken als woonst. In het verleden met oestertransporten ingevoerd uit Noord-Amerika. Muiltjes zijn een plaag voor de oesterkwekers; ze nemen niet alleen de plaats in, maar zijn ook voedselconcurrenten van de oesters. Leeft ook op de golfbrekers.

Biologie: Muiltjes zijn hermafrodiet*. Ze beginnen hun volwassen leven als vrijlevende mannetjes die

voor de voortplanting zorgen. Nadien plaatsen ze zich gewoonlijk bovenop een ander muiltje. Bij in groep op elkaar levende muiltjes zitten onderaan de wijfjes, tussen de bovenste en de onderste leven overgangsvormen van mannetje naar wijfje. Zo ontstaat wat men noemt een "muiltjesketting".

F: Crépidule des moules.
D: Pantoffelschnecke.
E: Slipper limpet.

Gewone alikruik, Kreukel

Littorina littorea (LINNAEUS, 1758)

Kenmerken: Mat geelbruin tot bruingrijs met donkere spiraalbanden, die bij donkere exemplaren moeilijk te onderscheiden zijn. Soms komen ook gele en rode individuen voor. De mond is van binnen donkerbruin met een witte rand waarop soms bruine kleurbanden zichtbaar zijn. Stevige kegelvormige horen, met 6 tot 8 bolle windingen en ondiepe naden. De top is scherp evenals de buitenrand. De mondopening is eivormig tot ovaal.

Afmetingen: Gewoonlijk niet breder dan 2,2 cm en 2,5 cm hoog.

Voorkomen: Komt in grote aantallen op onze kust voor. Leeft in de getijdenzone op golfbrekers, dijken, havenhoofden en staketsels. Het is een inheemse soort van de Europese Atlantische kusten; is afwezig in de Middellandse Zee.

Biologie: De voortplanting gebeurt heel het jaar door met een vermindering in januari/februari en juli/augustus. De eieren (1 tot 9) worden gegroepeerd in een capsule. Uit de eieren komen vrijzwemmende larven die een planktonisch* leven (van 4 tot 7 weken) leiden.

Gebruik: Gekookt en gekruid opgediend als hapje bij het aperitief of ook als onderdeel van een zeevruchtenschotel.

F: Bigorneau (noir), Vigneau, Bigorne, Viquette, Brelin, Pilau noir.
D: Gemeine Strandschnecke.
E: Periwinkle, Common winkle.
Dialect: Karikool, Karkool.

Verwante soort: Een andere, op het eerste zicht op de Gewone alikruik *L. littorea* gelijkende soort, die bij ons voorkomt is de Ruwe alikruik *Littorina saxatilis* (zie tekening hieronder). Deze soort onderscheidt zich van de Gewone alikruik door zijn bollere windingen, zijn grovere spiraalrichels* en duidelijke naad tussen de omgangen. De schelp is hoger dan breed met een goed zichtbaar uitstekende top. De mondrand is vaak verdikt en links onderaan hoekig. *L. saxatilis* is zeer variabel voor wat haar kleur betreft. Aan de Belgische kust is het palet over het algemeen beperkt tot een mengeling of schakeringen van bruin, grijs en groen. Soms is een getesselleerd* patroon aanwezig. De soort leeft hoger in de getijdenzone dan *L. littorea* waar ze zich schuilhoudt in spleetjes en holletjes van stenen of houten palen. Bij grondig zoeken is *L. saxatilis* tamelijk gemakkelijk te vinden. Jonge *L. littorea* kunnen voor heel wat determinatieproblemen zorgen. Voor de problematiek i.v.m. alikruiken verwijs ik graag naar de publicatie van WARMOES (1987).

Ruwe alikruik

Stompe alikruik
Littorina obtusata (LINNAEUS, 1758)

Kenmerken: De exemplaren van de Belgische kust zijn over het algemeen olijfgroen gekleurd. Ze kunnen echter ook geel of bruin zijn, soms met gekleurde banden. Stompe, gladde horen met 5 windingen. De hoogte van de mondopening is ongeveer 7/10 van de totale hoogte. Geen navel*.

Afmetingen: Maximum breedte 1,5 cm, maximum hoogte 1,7 cm.

Voorkomen: Leeft op Blaaswier *Fucus vesiculosus* en Kleine zeeëik *Fucus spiralis*, o.a. in de havengeul van Blankenberge, op de westelijke havendam en in de buitenhaven van Zeebrugge.

Biologie: Er is geen larvestadium; uit de eieren komen kleine alikruikjes geslopen.

F: Littorine obtuse.
D: Stumpfe Strandschnecke.
E: Dwarf winkle.

Verwante soort: De Platte alikruik *Littorina mariae* gelijkt zeer goed op de Stompe alikruik. De top is echter platter en de mondopening is ongeveer 8/10 van de totale hoogte. Wordt slechts 1,2 cm hoog en 1,1 cm breed. Anatomisch* onderzoek is doorslaggevend bij determinatie, voor de gewone verzamelaar een moeilijke opgave. De Platte alikruik leeft op Kleine zeeëik en is te vinden op de westelijke havendam te Zeebrugge (zie WARMOES, 1987).

Wenteltrap

Epitonium clathrus (LINNAEUS, 1758)

Kenmerken: Witachtig met bruine vlekjes of spiraalbanden. Oude exemplaren meestal grijs. Op de windingen zijn er platte afstaande dwarsribben, tot maximum 10 ribben op de laatste omgang. De naad tussen de windingen is zeer diep. De mondopening is bijna rond, de rand is verdikt.

Afmetingen: Maximum 1,2 cm breed en 4,1 cm hoog. Een 4,1 cm hoog exemplaar werd door Dirk Wouters (1992) op het strand te De Panne gevonden.

Voorkomen: Lege exemplaren in het hoorntjesgruis tussen de zandribbels; soms zeer talrijk. Bij zandopspuitingen te De Haan (1992) werden veel lege Wenteltrapjes aangetroffen. Levende dieren slechts zeer uitzonderlijk in bijvangsten van de kustvissers.

Biologie: De soort is hermafrodiet*. Het Wenteltrapje voedt zich o.a. met zeeanemonen, zo is ze al vastgesteld op de Wasroos *Anemonia sulcata*.

F: Scalaire commune.
D: Gemeine Wendeltreppe, Unechte Wendeltreppe.
E: Wenteltrap.

Pelikaansvoet
Aporrhais pespelicani (LINNAEUS, 1758)

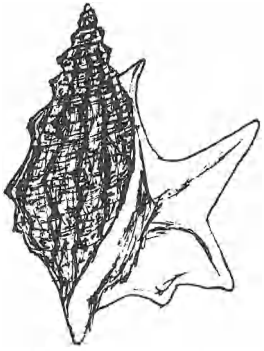

Kenmerken: Kleur geel tot roodbruin, niet glanzend. Stevige spitse horen met knobbelige oppervlaktesculptuur. Aan de mondrand 3 tot 4 spitse uitsteeksels, bij jonge exemplaren minder of niet ontwikkeld.

Afmetingen: Maximum breedte (inclusief de uitsteeksels) 3 cm, maximum hoogte 4,5 cm.

Voorkomen: Uiterst zelden lege exemplaren te vinden, waarschijnlijk zijn ze fossiel*. Destijds levend in de spuikom van Oostende (meegekomen met oesterimport).

Biologie: Leeft gewoonlijk in modderige bodems. Voedt zich met detritus*.

F: Aporrhais, Pied de pélican.
D: Pelikanfuss.
E: Pelican's foot.

Gewone tepelhoren
Lunatia catena (DA COSTA, 1778)

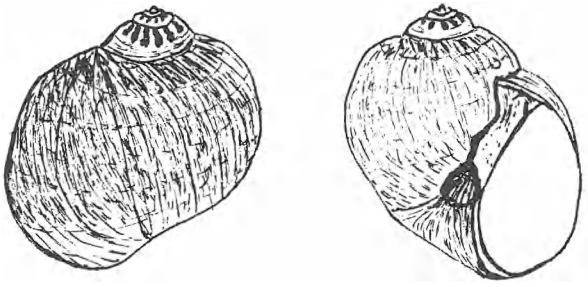

Kenmerken: Glanzend lichtbruin met meestal op de bovenkant van de windingen paarsbruine streepjes. Oudere exemplaren donkerblauw. Een redelijk bolle horen met 6 tot 7 windingen. De hoogte van de mondopening is ongeveer 5/7 van de totale hoogte. Mondopening aan de ene zijde scheef. De slak heeft onderaan een grote diepe navel*.

Afmetingen: Maximum 4,2 cm breed en 4,5 cm hoog.

Voorkomen: Dode exemplaren algemeen te vinden. Na een storm en bij zandopspuitingen kunnen levende dieren gevonden worden. Af en toe te verkrijgen aan de "trap", dit is de plaats waar de Oostendse kustvissers hun vangst verkopen.

Biologie: De Tepelhoren voedt zich met kleine tweekleppigen. De voet wordt over de prooi geplooid en met zijn radula of rasptong wordt een gaatje in de schelp geboord. Via dat gaatje wordt de schelp leeg gegeten. De eieren die in brede banden afgezet worden spoelen soms op het strand aan. Ieder eikapsel bevat tussen de 80 en de 90 eieren; daarvan zijn er slechts een tweetal die zich tot een larve ontwikkelen, de rest dient als voedsel voor planktoneters.

F: Natice porte-collier, Natice porte-chaine.
D: Grosse Nabelschnecke, Halsbandnabelschnecke.
E: Large necklage-shell.

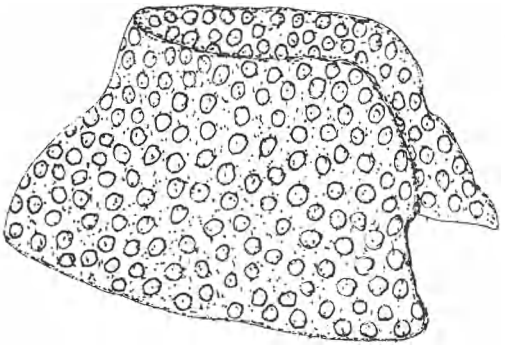

eikapsel van de Gewone tepelhoren

Glanzende tepelhoren

Lunatia alderi (FORBES, 1838)

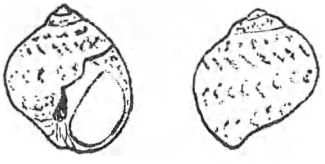

Kenmerken: Geelbruin, op de laatste omgang 4 tot 5 kleurbanden die uit paarse of donkere vlekjes bestaan. Gladde schelp met 5 windingen waarvan de laatste de grootste is. Mondopening bovenaan schuin aflopend.

Afmetingen: Maximum 1,3 cm breed en 1,5 cm hoog.

Voorkomen: Lege en oude exemplaren te vinden langs de ganse kust. Levende exemplaren soms na een storm en bij zandopspuitingen.

Biologie: Zoals bij de vorige soort. De eikapsels worden ook in banden afgezet maar zijn veel kleiner. Tot op heden zijn er geen meldingen gekend van op onze kust aangespoelde eikapsels.

F: Natice brillante.
D: Glänzende Nabelschnecke.
E: Common necklage-shell.

Purperslak

Nucella lapillus (LINNAEUS, 1758)

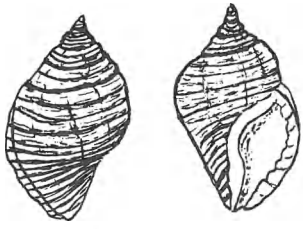

Kenmerken: Wit, geelachtig tot donkerbruin, soms met donkere banden. Gewoonlijk een stevige horen met een spitse top. Op de 6 tot 7 windingen lopen spiraallijnen die gekruist worden door groeilijnen. De mondopening heeft een kort sifokanaal*.

Afmetingen: Maximum 2,6 cm breed en 4,8 cm hoog.

Voorkomen: Tot ongeveer 15 jaar geleden kon men nog vrij algemeen levende Purperslakken aantreffen op de golfbrekers langs de Belgische kust en op de oude môle te Zeebrugge. Tegenwoordig zijn ze verdwenen. Volgens sommigen zou het te wijten zijn aan het gebruik van speciale verven, die de aangroei van zeeorganismen op de romp van schepen beletten. Die

verven bevatten tributyltin (TBT). Vrouwelijke Purperslakken kregen mannelijke kenmerken, waardoor de voortplanting onmogelijk werd. Dit is aangetoond bij onderzoek in Engeland.

Biologie: Purperslakken voeden zich met kleine mossels en zeepokken. Met hun rasptong boren ze een gaatje in de schelp of het dekplaatje, waarlangs ze het vlees van het gepredateerde dier opslurpen. De eikapsels zijn urnvormig.

F: Pourpre.
D: Nordische Purpurschnecke.
E: Purple, Dog-whelk.

Wulk

Buccinum undatum LINNAEUS, 1758

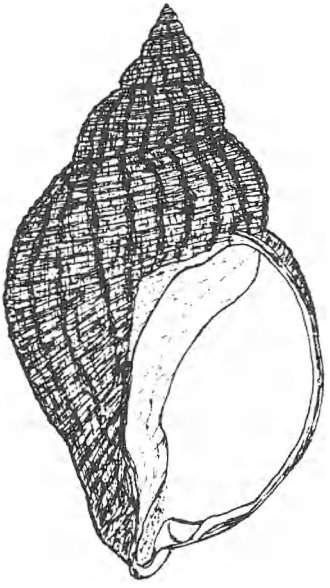

Kenmerken: Stevige slakkehoren met 7 tot 8 bolle windingen. Dof lichtbruin tot roestbruin. De spiraalrichels worden gekruist door fijne dwarsrichels. De

schelpen van mannelijke dieren zijn van de vrouwelijke te onderscheiden door de inbochting van het sifokanaal* in de mondrand.

Afmetingen: Maximum breedte 7 cm, maximum hoogte 11 cm.

Voorkomen: Af en toe op het strand. Soms levend in de vangst van kustvissers. De met Ruwe zeerasp *Hydractinia echinata* (kolonie hydroïdpoliepen) begroeide horens waarvan de onderzijde kaal afgeschuurd is, werden met zekerheid ooit bewoond door Heremietkreeften. Deze kale plek ontstaat op de plaats waar de schelp over de bodem heeft gesleept.

Biologie: De wulk is een vleeseter (o.a. wormen en tweekleppigen) en vooral een aaseter. Zijn voedsel kan hij reeds van ver ruiken. De Bretoense vissers maken van deze eigenschap gebruik om ze met aas in speciale potten te lokken en te vangen.
De wulk zet een heleboel eikapsels af, die aaneengekit op gedroogde sponzen lijken. Deze worden dikwijls aangetroffen op het strand. Ieder eikapseltje bevat zo'n 100 eitjes, waarvan slechts 4 tot 10 slakjes uitkomen. De andere eitjes worden door hen opgepeuzeld.

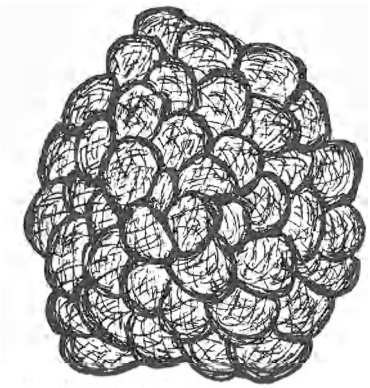

eikapsel

Gebruik: Door sommigen geprezen als een lekkernij, door anderen als vies afgewezen. In Oostende o.a. warm en goed gekruid te koop aan de vele verkoopstalletjes op de visserskaai.

F: Buccin ondé.
D: Wellhornschnecke, Kinkhorn.
E: Common whelk.
Dialect: Wulloek of Wullok, Kinkankhoorn. Aaneengekitte eikapsels worden rateldutsen of spoensen genoemd.

Gevlochten fuikhoren

Nassarius reticulatus (LINNAEUS, 1758)

Kenmerken: Geelbruin tot bruingrijs met een witte verdikte mondopening, waar een kartelrand aanwezig is. Oude exemplaren (die in een zuurstofloze bodem gelegen hebben) zijn blauwzwart van kleur. Op de spitse horen zijn 7-8 windingen, de laatste winding is het grootst, ongeveer 2/3 van de totale hoogte. Doordat de verheven lengte-* en spiraalrichels* elkaar kruisen ontstaat een ruitpatroon.

Afmetingen: Maximum 1,7 cm breed en 3,5 cm hoog.

Voorkomen: Lege exemplaren langs de gehele kust. Soms levend in de vangst van garnaalvissers. Levend in de spuikom van Oostende. Lijkt algemeen te worden.

Biologie: Is voornamelijk een aaseter. Zet doorzichtige eikapsels af op wieren en hydroïdpoliepen. Onder gunstige omstandigheden kunnen per eikapsel ongeveer 100 jongen uitkomen.

F: Nasse réticulée.
D: Netzreusenschnecke.
E: Netted dog-whelk.

KOPPOTIGEN, INKTVISSEN

Zeekat
Sepia officinalis LINNAEUS, 1758

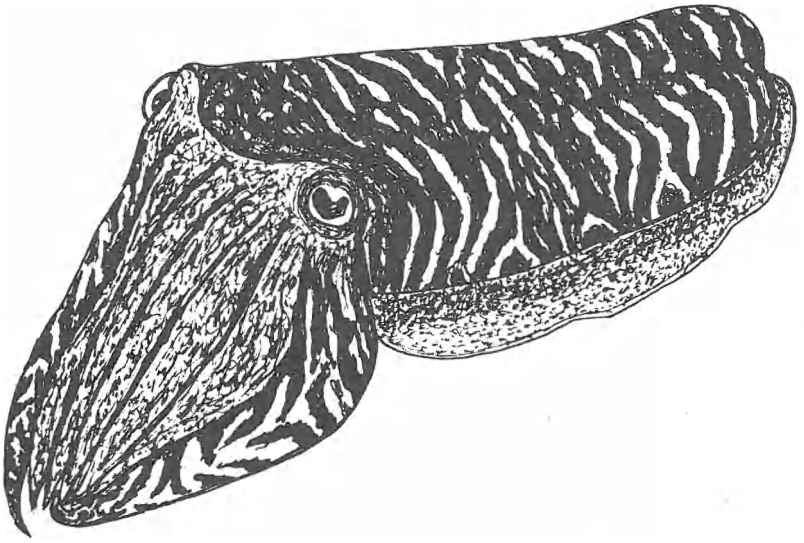

Kenmerken: Tienpotige inktvis met een wit, kalkachtig inwendig rugschild. Dit laatste is bekend onder de naam zeeschuim en wordt aan kooivogels gegeven om hun bek te scherpen.

Afmetingen: Dier tot ± 50 cm; rugschild gewoonlijk tot ± 25 cm.

Voorkomen: Ze worden meestal tussen mei en augustus op onze kust gevangen. De rugschilden vinden we het hele jaar, gewoonlijk na perioden van NW-wind.

Gebruik: Zeer lekker in gerechten, soms wordt zelfs het inktzakje gebruikt in de bereiding. Met de inkt kan getekend worden, deze bruinzwarte kleur is bekend onder de naam sepia.

F: Seiche.
D: Tintenfisch.
E: Cuttlefish.
Dialect: Kattekop, Katte, Intespuuger, Schietter, Inteschietter.

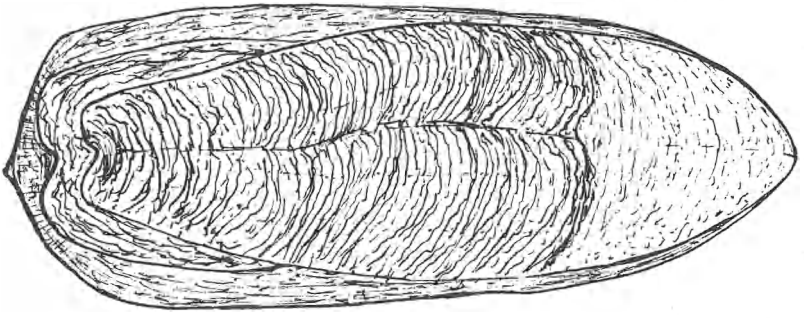

zeeschuim (rugschild van de Zeekat)

F: L'os de seiche, Biscuit de mer, Sepion, Osselet.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Afgeknot: stomp.
Anatomisch: ontleedkundig.
Byssusdraden: fijne draden die tweekleppigen uit de byssusklier afscheiden. Door middel hiervan kunnen ze zich op een harde ondergrond vasthechten.
Concentrische lijnen: met de onderrand evenwijdige lijnen.
Detritus: fijn organisch afval.
Doublet: de bij tweekleppigen met een slotband aan elkaar verbonden kleppen.
Fossiel: resten of sporen van dieren of planten die minstens 10.000 jaar geleden geleefd hebben. Soms worden niet-recente en minder dan 10.000 jaar oude schelpen subfossielen genoemd.
Getesselleerd: blokvormig kleurpatroon van bleke vlekjes en/of kleine streepjes op een donkere achtergrond. Komt voor bij de Ruwe alikruik.
Hermafrodiet: dieren die van geslacht kunnen wisselen.
Lengterichels: ribstructuur die zich over de lengte van de schelp bij tweekleppigen uitstrekt.
Navel: opening in de (holle) as van een slakkehoren.
Operculum: hoornachtig dekseltje dat bij slakken de mondopening kan afsluiten.
Planktonisch: als plankton levend. Plankton bestaat uit levende organismen (zowel dierlijk als plantaardig) die in de waterkolom zweven of drijven.
Radiale ribben, -stralen: op de schelp aanwezige ribben of kleurbanden die van de top naar beneden lopen.
Recent: nu levend voorkomend.
Sifo: adembuis van de weekdieren, langswaar ook voedseldeeltjes worden aangezogen en afvalstoffen worden afgevoerd.
Spiraalrichels: aan de top evenwijdige ribstructuur op de windingen van slakken.
Sublitoraal: gebied beneden de laagwaterlijn.

ALFABETISCHE LIJST WETENSCHAPPELIJKE NAMEN

Abra alba	p. 27
Acanthocardia echinata	16
Aequipecten opercularis	8
Aporrhais pespelicani	41
Barnea candida	32
Buccinum undatum	45
Cerastoderma edule	15
Cerastoderma glaucum	16
Chlamys varia	9
Crassostrea angulata	14
Crassostrea gigas	13
Crepidula fornicata	36
Dentalium entalis	4
Dentalium vulgare	4
Donax vittatus	26
Ensis arcuatus	24
Ensis directus	25
Ensis ensis	26
Ensis "minor"	26
Ensis "phaxoïdes"	26
Ensis siliqua	26
Epitonium clathrus	40
Laevicardium crassum	17
Littorina littorea	37
Littorina mariae	39
Littorina obtusata	39
Littorina saxatilis	38
Lunatia catena	42
Lunatia alderi	43
Macoma balthica	28
Mactra corallina	21
Modiolus modiolus	7
Mya arenaria	31
Mya truncata	30
Mysella bidentata	14
Mytilus edulis	5
Mytilus edulis *formae* galloprovincialis	6
Nassarius reticulatus	47

Nototeredo norvagica 33
Nucella lapillus 44
Ostrea edulis 12
Patella vulgata 35
Pecten maximus 10
Pecten jacobaeus 10
Petricola pholadiformis 20
Phaxas pellucidus 26
Psiloteredo megotera 33
Scrobicularia plana 19
Sepia officinalis 49
Solen marginatus 26
Spisula elliptica 23
Spisula solida 22
Spisula subtruncata 23
Tellina fabula 29
Tellina tenuis 28
Teredo navalis 33
Trivia arctica 34
Trivia monacha 34
Venerupis senegalensis 18
Venerupis senegalensis *formae* saxatilis 18

REGISTER NEDERLANDSE NAMEN

Afgeknotte gaper	p. 30
alikruik, Gewone	37
alikruik, Platte	39
alikruik, Ruwe	38
alikruik, Stompe	39
Amerikaanse boormosssel	20
Amerikaanse zwaardschede	25
Bonte mantel	9
boormossel, Amerikaanse	20
boormossel, Witte	32
dunschaal, Witte	27
Eetbare hartschelp	15
Europese kaurie	34
gaper, Afgeknotte	30
Gedoornde hartschelp	16
Gevlochten fuikhoren	47
Gewone alikruik	37
Gewone hartschelp	15
Gewone oester	12
Gewone paalworm	33
Gewone tepelhoren	42
Glanzende tepelhoren	43
Grote mantel	10
Grote strandschelp	21
Halfgeknotte strandschelp	23
hartschelp, Eetbare	15
hartschelp, Gedoornde	16
hartschelp, Gewone	15
hartschelp, Noorse	17
Japanse oester	13
kaurie, Europese	34
Kleine tafelmesheft	26
Koffieboontje	34
Kokhaan	15
Kokkel	15
Kreukel	37
mantel, Bonte	9

mantel, Grote 10
mantal, Wijde 8
Messchede 26
mossel, Gewone 5
Mossel, krombekvorm 6
Muiltje 36
Nonnetje 28
Noorse hartschelp 17
oester, Gewone 12
oester, Japanse 13
oester, Platte 12
oester, Portugese 14
Olifantstand 4
Ovale strandschelp 23
paalworm, Gewone 33
paalworm, Noorse 33
Paardemossel 7
Pelikaansvoet 41
Platte alikruik 39
Platte oester 12
Platte slijkgaper 19
platschelp, Rechtsgestreepte 29
platschelp, Tere 28
Portugese oester 14
Purperslak 44
Rechtsgestreepte platschelp 28
Ruwe alikruik 38
Sabelschede 26
Schaalhoren 35
Scheepsworm 33
slijkgaper, Platte 19
St.-Jacobsschelp 10
Stevige strandschelp 22
Strandgaper 31
strandschelp, Grote 21
strandschelp, Halfgeknotte 23
strandschelp, Ovale 23
strandschelp, Stevige 22
Stoottand 4
Tafelmesheft 26
tafelmesheft, Kleine 26

Tapijtschelp 18
tepelhoren, Gewone 42
tepelhoren, Glanzende 43
Tere platschelp 28
Tweetandmosseltje 14
Wenteltrap 40
Wijde mantel 8
Witte boormossel 32
Witte dunschaal 27
Wulk 45
Zaagje 26
Zeekat 49
zwaardschede, Amerikaanse 25
zwaardschede, Grote 24
zwaardschede, Kleine 26

GECITEERDE LITERATUUR

BACKELJAU, Th., 1986. Lijst van de recente mariene mollusken van België.- Studiedocumenten van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, 29: 1-106.

URK, R.M. VAN, 1964. De Nederlandse Ensis-soorten.- Basteria, 28(3-4): 60-66, 2 pl.

URK, R.M. VAN, 1966. Mesheften en Zwaardscheden.- SWG Tabellenserie, KNNV en NJN, 21: 1-11.

WARMOES, Th., 1987. De West-Europese Littorina-soorten: een stand van zaken in het onderzoek en beschrijving van de verschillende soorten.- De Strandvlo, 7(3): 90-138.

OVERIGE LITERATUUR

Ongetwijfeld zul je een aantal schelpen met dit gidsje niet op naam kunnen brengen. Voor wie verder wil geef ik hier enkele titels van uitgebreider en meer gespecialiseerde werken.

BOER, T.W. DE & R.H. DE BRUYNE, 1991. Schelpen van de Friese Waddeneilanden.- Ljouwert: Fryske Akademy, 300 p.
Zeer bruikbaar determinatiewerk, met foto's en tekeningen.

BRUYNE, R.H. DE, 1991. Schelpen van de Nederlandse kust.- Utrecht: Jeugdbondsuitgeverij, Stichting uitgeverij KNNV, Veldgids 6, 165 p.
De 100 meest algemene soorten worden beschreven met telkens duidelijke tekeningen erbij.

ENTROP, B., 1972. Schelpen vinden en herkennen.- Zutphen: Thieme, 320 p.
Vrij goed determinatiewerk met foto's. Sedert lang niet meer in de handel, alleen tweedehands.

GOETHAELS, R., 1988. Oostendse dialectnamen van zeeorganismen.- Licentiaatsverhandeling R.U. Gent. (onuitgegeven)

GRAHAM, A., 1988. Molluscs: Prosobranch and Pyramidellid Gastropods.- Synopsis of the British Fauna (New Series), 2 (2nd edition), 662 p.
Determinatiegids en belangrijk naslagwerk voor de in NW-Europa voorkomende zeeslakken. Voorzien van uitstekende tekeningen.

PRUD'HOMME VAN REINE, W.J., 1979. Wat vind ik aan het strand ?- Zutphen: Thieme, 135 p.
Naast de meest algemene zeeorganismen die op de kust te vinden zijn komen ook de schelpen uitgebreid aan bod. Zeer goede tekeningen.

TEBBLE, N., 1976. British Bivalve Seashells.- London: Her Majesty's Stationery Office, 212 p.
Uitstekend determinatiewerk voor Tweekleppigen. Kleurplaten en goede tekeningen.

VERSTRAELEN, R., 1966. Schelpen aan de Belgische kust.- Gent: Hamster, 48 p.
Eenvoudig, goed determinatiegidsje met foto's. Is uitverkocht.

Jeugdherberg "De Ploate"

Langestraat 82, 8400 Oostende

Tel. 059/80.52.97

Verzorgt voor u:

Natuureducatief maatwerk voor individuele leden, gezinnen, groepen en scholen (volgens leeftijdsgroepen, budget en aangevraagd thema).

Volledig uitgewerkte dag, halvedag uitstappen en meerdaagse verblijven. Geleide strandwandelingen.

Inrichten van studiedagen, kadervorming, congressen, seminaries en vergaderingen.

Alles-inbegrepen-programma's: volpension accomodatie, uitstappen, opdrachten, werkbladen, didactisch en educatief materiaal, documentatie en een degelijke begeleiding door onze gidsen.

Groene winkel, natuur-infocentrum en vogelasiel.

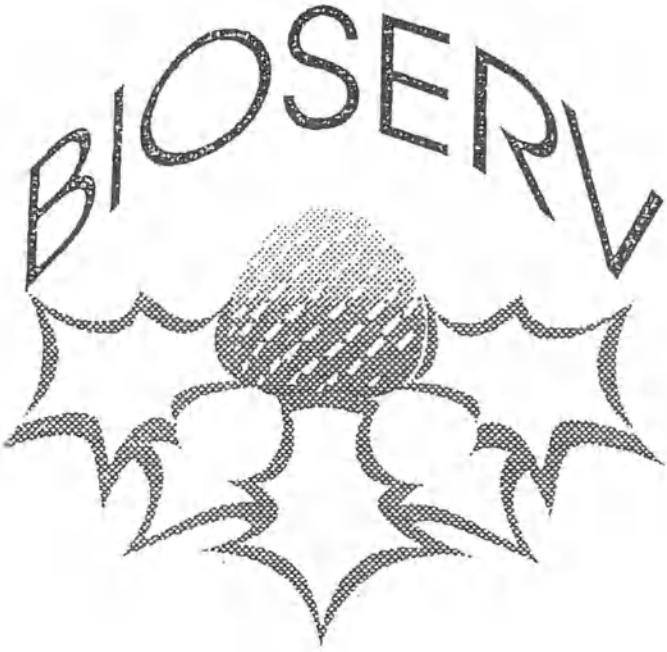

Bioserv

Spoorweglaan 5, 9880 Aalter (G. Rappé)

▫voor al uw mariene en andere boekenwensen

▫eigen besteldienst voor binnen- en buitenlandse werken

Tel. 091/74.13.66
Fax 091/74.13.70

Open: 14.00-18.30 u / woensdag en zaterdag ook 10.00-12.00 u

Gesloten: zondag & dinsdag

Optiek "De Putter"

St.-Jakobsstraat 32
8000 Brugge
Tel. 050/33.47.88

Euromex microscopen
&
stereomicroscopen